

Ayetler ve Hadisler Doğrultusunda İslamî Mutfak Anlayışı

Aykut ŞİMŞEK*, Enes GÜLEÇ

Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Kastamonu, Türkiye

Öz

Çalışmanın amacı ayet ve hadisler kapsamında Hz. Muhammed'in (s.a.v.) beslenme davranışlarını inceleyerek İslami bir mutfak anlayışı geliştirmektir. Bu amaca dayalı olarak besinlerde şifa aramaktan ziyade, Hz. Muhammed (s.a.v.) nasıl beslenirdi? O dönemde bulunduğu coğrafya nasıl bir mutfak kültürüne sahipti? Hz. Muhammed (s.a.v.) nasıl bir mutfak kültürü öğütledi? Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde mutfak kültürü, beslenme şekli hakkında nelerden bahsedilmektedir? sorularına cevaplar aranmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışma, hadis kaynakları ve Kur'an-ı Kerim doğrultusunda Hz. Muhammed'in (s.a.v.) beslenme şekli, o döneme ait mutfak kültürü, helal ve haram olarak ayrılan yiyecek ve içecekler hakkında elde edilen verileri sistematik bir şekilde inceleyerek İslami mutfak anlayışı oluşturmaya yönelik betimsel bir araştırmadır. Çalışma sonucunda Müslümanların gastronomiye bakış açılarının nasıl olması gerektiği ayetler ve hadislerle dayalı olarak elde edilen bulgular ile İslami mutfak anlayışı başlığı altında sunulmuştur. Bu araştırma ile dağınık halde olan bilgiler bir araya getirilerek literatürdeki eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmayla İslamî mutfak anlayışının Türk mutfak kültürüne yansımalarını görmeye yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam, Mutfak Kültürü, Gastronomi.

Islamic Cuisine within the Scope of the Prophet Muhammad's Nutrition Behavior

Abstract

The aim of the study is that to develop an understanding of Islamic cuisine by examining The Prophet Muhammad's (s.a.v.) nutritional behavior to within the verses and hadiths. For this purpose, instead of seeking healing in foods, The Prophet Muhammad (s.a.v.) how to feed? What kind of culinary culture did the geography at that time have? What kind of culinary culture did The Prophet Muhammad (s.a.v.) preach? What is mentioned about culinary culture and diet in the Qur'an and the authentic hadiths? were searched for answers. In the study, document analysis method which is one of the qualitative research methods was used. This study, the source of the hadith and the Holy Quran in the direction of the The Prophet Muhammad's (s.a.v.) diet, cuisine culture of that period, halal and haram separated from food and drinks systematically examining the data obtained is a descriptive research to create an understanding of Islamic cuisine. It is understood from the study results that The Prophet Muhammad (s.a.v.) likes sheep thigh but is seen to tell people that meat should not consume too much. With this

research, the scattered information was brought together and the deficiency in the literature was tried to be eliminated. With this study, it is thought that the understanding of Islamic cuisine can help to reflect its reflections on Turkish cuisine culture.

Keywords: Islam, Culinary Culture, Gastronomy.

1. Giriş

Yemek, insan yaşamının vazgeçilmez bir ögesidir ve toplumlarda en uzun süre ayakta kalan, nesiller boyunca devam eden kültürlerden biri yemek kültürüdür (Demir-Akgün, 2007, s.78). Uygarlığın geçmişi, özünde beslenmenin geçmişidir. İnsanların besine ulaşma, besinleri hazırlama, tüketme, ilerleyen süreçlerde besinleri saklama, paylaşma ve dağıtma yöntemleri zaman içerisinde bireysel ve toplumsal gelişmeyi biçimlendirmiştir (Yıldız, 2018). Bu biçimlendirme sonucunda da yemek kültürü şekillenmiştir. Çünkü toplumların yemek alışkanlıkları, beslenme biçimleri, tarımsal faaliyetleri, düğün, nişan, cenaze, dini törenler gibi özel günleri sonucunda oluşturdukları alışkanlıklarının tamamı yemek kültürünü ifade etmektedir.

Toplum ile iç içe girmiş olan yemek kültürü, sahip olduğu yapısından dolayı bütün bir hayatı kapsamaktadır. İnsanların meydana getirdiği yeme-içme alışkanlıklarının, cenaze törenlerinin, eğlence yöntemlerinin ve alışkanlıklarının, sahip oldukları edebi eserlerin tamamına yemek kültürünü oluşturmaktadır (Talas, 2005). Toplumların yemek kültürleri de yaşam biçimlerine bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Özellikle toplumsal değişimler söz konusu kültürün oluşmasında oldukça etkilidir (Ak, 2007).

Toplumların kabul ettikleri dini inanışlar da yemek kültürünün şekillenmesinde büyük önem taşımaktadır. Din, toplum kurallarını düzenleyerek yaşamın bütün alanına müdahale etmektedir. Bu nedenle din, toplumların beslenme alışkanlıklarını, yeme-içme kurallarını da belirleyerek yemek kültürlerinin oluşmasında etken bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda da yiyecekler üzerine anlamlar getirerek yenilebilir ya da yenilemez şeklinde sınıflandırma oluşturmaktadır (Gürhan, 2017, s.1205). İslam dinini kabul eden Müslümanlar, inanışları gereği helal olan ürün ve hizmetleri tercih ederken dinin yasakladığı yani haram olan ürünlerden kaçınmaktadır. Dolayısıyla helal ve haram olarak belirtilen unsurlar Müslümanların hareketlerinde, tercihlerinde ve davranışlarında belirleyici olmaktadır (Dinçer ve Bayram, 2017, s.27). Bir din için yenilemez olan bir yiyeceğin, farklı bir din için yenilebilir olması mümkün olmaktadır. Dolayısıyla bir yiyeceğin tüketilmesinin dinden bağımsız olarak düşünülmemesi gerekmektedir (Gürhan, 2017, s.1221).

Günümüzde Müslümanların refah düzeylerinin yükselmesiyle birlikte dünya genelinde helal gıdanın ve helal turizmin önemi artmaktadır. Çünkü dünya nüfusunun yaklaşık 2 milyarını oluşturan Müslümanlar büyük bir potansiyeli ifade etmektedir ve pazarlama faaliyetlerini bu yönde arttırmaktadır. Helal gıda, İslamî kurallara uygun olarak tüketime hazır hale getirilmiş yiyecek maddesidir ve üretim aşamasından başlayarak tüketime kadar olan sürecini ifade etmektedir. Bu kapsamda helal sertifikalandırma yöntemi ortaya çıkmıştır. Helal sertifikalandırma da geçerli, ehil ve tarafsız bir kurumun söz konusu üretimi denetlemesini, helal standartlarla uygunluk içerisinde üretimin yapıldığının doğrulamasını ve buna bağlı olarak onaylanmış bir belge vermesini kapsayan bir yöntemdir (Batu, 2012, s.94). Helal turizm ise İslami kurallara uygun olarak konaklama işletmelerinde dinlenme ve eğlenme gibi turistik faaliyetlerin gerçekleştirilmesidir (Arpacı ve Batman, 2015). Kadın ve erkeklere uygun turistik aktivite alanlarının bulunduğu, yiyecek-içecek servisinin haram-helal durumuna uygun şekilde gerçekleştirildiği ve İslam dinine uygun kıyafetlerle ailelerin ortak kullanabildiği karma plajların olduğu helal konseptli konaklama tesislerine son zamanlarda büyük rağbet vardır (Oflaz, 2015, s.46).

Bu çalışmada yukarıda yapılan tanımlama ve uygulamaların yanı sıra İslami bir mutfak anlayışının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda da ayet ve hadisler çerçevesinde Hz. Muhammed'in (s.a.v.)

beslenme davranışları incelenmiştir. Bu amaca dayalı olarak besinlerde şifa aramaktan ziyade, Hz. Muhammed (s.a.v.) nasıl beslenirdi? Hz. Muhammed'in (s.a.v.) döneminde bulunduğu coğrafya nasıl bir mutfak kültürüne sahipti? Hz. Muhammed (s.a.v.) nasıl bir mutfak kültürü öğütledi? Kur'an-ı Kerim ve hadislerde yemek kültürü, beslenme şekli hakkında nelerden bahsedilmektedir? gibi sorulara cevaplar aranmıştır.

2. Yöntem

Bu çalışmanın amacı, Kur'an-ı Kerim ve hadisler doğrultusunda Hz. Muhammed'in (s.a.v.) beslenme şekli, o döneme ait mutfak kültürü, helal ve haram olarak ayrılan yiyecek ve içecekler hakkında elde edilen verilerin sistematik bir şekilde incelenerek İslami mutfak anlayışının ortaya konulmasıdır. Çalışma amacına ulaşabilmek için nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi yöntemi, araştırılması planlanan konular hakkında bilgi içeren yazılı ve sözlü materyallerin analizini kapsamaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinde dokümanlar, verimli kullanılması gereken bilgi kaynaklarıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Yazılı ortamdaki veriler birinci derecedeki verilere göre daha güvenilir olabilmektedir. Ayrıca bu verilere ulaşılması daha kolaydır (Kozak, 2014). Doküman analizi kapsamında hadis eserleri ile kitap, makale, bildiri, ansiklopedi gibi yazılı kaynaklar incelenmiştir.

2.1. Araştırma Bulguları

İslami mutfak anlayışı çerçevesinde elde edilen verilere içerik analizi uygulanarak Yemeğin Kıymeti, Yemek ve Hikmet, Paylaşarak Kalbi Beslemek, Yemeğe Davet, Sofra Adabı, Resulullah'ın (s.a.v.) Sofrası ve Helal ve Haram başlıkları altında toplanmıştır.

2.1.1. Yemeğin kıymeti.

Yiyecek içecek maddelerinin gerek Resulullah (s.a.v.) döneminde az olması gerekse paylaşarak arttırılması öğütlediğinden İslami mutfak anlayışına göre yemek kıymetli ve hürmete layık görülmüştür.

Ebû Hüreyre'nin (r.a.) anlattığı bir rivayete göre: “Resulullah (s.a.v.) hiçbir vakit herhangi bir yemeğe laf etmedi, iştah duyduğu bir yemekse yedi, hoşuna gitmeyen bir yemekse terke derdi, (yemezdi)” (Buhârî, “Et'ime”, 21).

Hız. Âişe'nin (r.a.) aktardığı: “Resulullah (s.a.v.) hücreme girmişlerdi. Atılmış bir ekmek parçası gördüler. Hemen onu alıp silerek yediler ve: ‘Ey Âişe! Kerim olana ikram et! (Yani kıymetli olan ekmeğe hürmet et!) Zira şu ekmek, bir kavme nefret edip kaçmışsa bir daha dönmemiştir’ buyurdular” (İbn Mâce, “Et'ime”, 52). Bu rivayetlerde Resulullah (s.a.v.) ekmeğe kıymet verilmesini ve hürmete layık görülmesini öğütlemektedir.

Hız. Muhammed'in (s.a.v.) yaşantısında da mütevazı yemek kültürünün yer aldığı, aktarılan rivayetlerde görülmektedir. Hız. Enes'in (r.a.) anlattığına göre: “Ben Resulullah'ın (s.a.v.) ne sükürüce (denilen tahta sofrası) üzerinde yemek yediğini, ne ona inceltilmiş (yufka) ekmek yapıldığını ve ne de yemek masası (hıvân) üzerinde yemek yediğini hatırlamıyorum” (Buhârî, “Et'ime”, 8, 26; Tirmizî, “Et'ime”, 1). Yine Hız. Enes'in (r.a.) anlattığı bir rivayete göre:

Resulullah (s.a.v.) yün (elbise) ve yamalı papuç giydi. Enes şunu da ilave etti: “Resulullah (s.a.v.) beşi' yemeği yedi ve sert elbise giydi.” (Enes'in râvisi) Hasen'e soruldu: “Beşi' dediğin yemek nedir?” O şu cevabı verdi: “Arpanın iri öğütülmüşüdür, ağızdaki lokmayı kişi, ancak bir yudum su ile yutabilirdi” (İbn Mâce, “Et'ime”, 49).

Atâ'nın aktardığına göre ise: “Ebu Hureyre (r.a.) (bir ara) kavmini ziyaret etmişti. Köylüler kendisine evvelkilerin yufka ekmeğinden bir yufka getirmişlerdi. Ebu Hureyre ekmeği görünce ağladı ve ‘Resulullah (s.a.v.) şu (lüks) ekmeği gözleriyle hiç görmedi’ dedi.” (İbn Mâce, “Et‘ime”, 45).

Resulullah (s.a.v.) ilk günkü tazeliklerini kaybeden yiyeceklerin yerine sadece yeni olanın tüketilmesinin doğru olmadığını ve yeni ile eski yiyeceğin birlikte tüketilmesi gerektiğini söylerlerdi. Hz. Âişe'nin (r.a.) aktardığı bu rivayette: Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: “*Yaş hurmayı kuru hurmayla birlikte yiyin. Eski hurmayı yeni hurmayla beraber yiyin. Zira şeytan (böyle yapmanıza) kızar ve: ‘Âdemoğlu, eskiyi yeni ile beraber yiyecek kadar (hayatta) kaldı’ der*” (Buhârî, “Et‘ime”, 8).

2.1.2. Yemek ve hikmet.

İslam, yemeği sadece insanların fizyolojik bir ihtiyacını karşılayan bir araç olarak görmemektedir. Müslümanlar tarafından yemek, genel anlamda Allah'ın kullarına verdiği bir nimet olarak bilinse de Müslümanlık için derin manalar taşıdığı Kur'an-ı Kerim'de verilen örneklerde görülmektedir. İslamiyet, “*İnsan yediğine bir bakıp düşünsün!*” (Abese, 80/24) ayetinde olduğu gibi insanları yemek yerken Allah'ın kudretinin büyüklüğünü düşünüp iman ve inancını güçlendirerek Allah'a şükür ve minnetle yaşamaya yönlendirmektedir (Karaman, Çağrıcı, Dönmez ve Gümüş, 2006). Yediklerimize baktığımızda bir buğday tanesinin yetişmesi için Allah rüzgar, yağmur, güneş, gece ve gündüz gibi birçok sistemi hizmetçi etmektedir (Toptaş, 1994). Bu düşünce ile İslami mutfak anlayışına göre yiyeceklerde birçok hikmetin yer aldığı ve kıymete layık olduğu görülmektedir. Bir diğer ayeti kerimede “*Sizin için hayvanlarda da alınacak ders vardır. Size onların karınlarında oluşan nesneden içiriyoruz; onlardan sağladığımız başka birçok fayda da var, etleriyle besleniyorsunuz.*” (Mü'minun, 23/21) buyrularak, hayvanların süt ve etlerinden beslenmek gibi farklı yollarla insanların bu hayvanlardan faydalandıkları hatırlatılmaktadır. Bununla birlikte hayvanların bu şekilde faydalı kılınmasının tesadüfi olmadığına Allah'ın planlı bir şekilde yaratmasıyla gerçekleştiğine ve bu lütufların sahibine şükretmek gerektiğine dikkat çekilmiştir (Karaman vd., 2006). Öte yandan hayvanın yediği ot veya yem midesinde yenilemeyecek duruma gelmesine rağmen bağırsaklarında kana dönüştükten sonra tatlı ve lezzetli bir süt haline gelmektedir (Toptaş, 1994). Dolayısıyla İslami mutfak anlayışına göre tüketilen yiyecek maddelerinin her biri için ayırım yapmadan şükretmek ve Allah'ın ince sanatını görmek gerekmektedir.

2.1.3. Paylaşarak kalbi beslemek.

Paylaşmak, az olanla yetinmek ve çok yemeyerek sağlıklı beslenmek Resulullah'ın (s.a.v.) öğütlediği bir davranış modelidir. Resulullah (s.a.v.), bu davranışın Müslümanların yemek kültüründe de yer alması gerektiğini ifade ettiği görülmektedir. Ebû Hüreyre'nin (r.a.) anlattığına göre: Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: “*İki kişinin yiyeceği üç kişiye de yeter. Üç kişinin yiyeceği de dört kişiye yeter*” (Buhârî, “Et‘ime”, 11) diyerek insanları yiyeceklerini paylaşmasını tavsiye etmiştir. Bu tavsiye Müslümanları paylaşmaya yönlendirmekle birlikte aynı zamanda İslam'a göre açlığın tokluktan daha erdemli bir davranış olduğunu göstermektedir (Demircioğlu, 2014, s.77). Nitekim bu konu, birçok farklı hadislerde rivayet edilmektedir. Bu öğütlere Mikdâm b. Ma'dikerib'in (r.a.) aktardığı rivayet örnek verilebilir:

Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: “*Âdemoğlu, mideden daha şerli bir kap doldurmaz. Âdemoğluna belini doğrultacak birkaç lokmacık yeterlidir. Ancak (nefsinin galebesiyle) illa da (mideyi doldurma işini) yapacaksa bari onu üçe ayırsın: Üçte birini yemeğe, üçte birini suya, üçte birini de nefesine tahsis etsin (üçte birden fazlasına yemek koymasın)*” (Tirmizî, “Zühd”, 47). Bu hadislerin farklı olaylar üzerine gelişmesi ve hepsinde de çok yemek karşısında paylaşmayı öğütlemesi, İslamiyet'in bu konudaki tavrını ve hassasiyetini ortaya koymaktadır. Böylelikle İslamî mutfak anlayışının toplumların karşılaştığı obezite ve açlık problemlerini çözmeye yönelik bir farkındalık oluşturacağını söylemek mümkündür.

Resulullah'ın (s.a.v.) az yemeyi öğütlemesinin, aç kalmak ile karıştırılmaması gerektiği Hz. Ebu Hureyre'nin (r.a.) anlattığı: Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: *"Allah'ım, açlıktan sana sığınırım. Çünkü o, en kötü yatak arkadaşıdır. Hıyanetten de sana sığınırım. Çünkü o, çok kötü iç duygusudur."* (Nesâî, "İsti'âze", 18) hadisinden anlaşılmaktadır.

İbn Ömer'in (r.a.) aktardığına göre:

"Babam Ömer yanıma gelmişti. Ben o sırada sofradaydım. Sofranın başında kendisine yer açtı (Babam oturdu ve:) 'Bismillah' dedi. Sonra elini yemeğe vurup bir lokma aldı. Sonra bir lokma daha alarak ikiledi. Sonra da: 'Ben bu yemekte bir yağ tadı aldım. Bu, etin yağının tadı değildir' dedi. Ben: 'Ey mü'minlerin emîri! Ben semiz et almak için çarşıya çıkmıştım. Pek pahalı buldum. Bunun üzerine, bir dirhemlik zayıf et aldım. Ona bir dirhemlik de yağ ilave ettim. Böylece bütün aile fertlerinin kemiklerden faydalanmasını arzu ettim' dedim. (Babam) Ömer dedi ki: 'Bu iki şey, Resulullah'ın (s.a.v.) sofrasında asla bir araya gelmediler. Efendimiz, birini yediyse diğerini tasadduk etti'. Ben: 'Al! ey mü'minlerin emîri. Ben bir kere yapmış bulundum. Bundan böyle bu iki şey benim soframda da asla beraber bulunmayacak!' dedim. Babam yine de: 'Hayır! Ben bunu yapamam!' dedi (ve yemedi) (İbn Mâce, "Et'ime", 47). Ayrıca Hz. Enes'in (r.a.) aktardığına göre: Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: *'Her iştah duyduğunu yemen israftandır.'* (İbn Mâce, "Et'ime", 51) demesi Resulullah (s.a.v.) yemek yeme konusunda Müslümanların zevk ve isteklerini düşünmeden önce paylaşmayı düşünmesi gerektiğini göstermektedir.

Abdullah el-Müzenî'nin (r.a.) anlattığına göre: Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: *"Biriniz et satın alınca suyunu biraz fazla katsın. Şayet (yiyenlerin çokluğu sebebiyle) ete rastlamazsa bile suyu denk gelir, (bu ona yeterlidir). Zira su da iki etten biri olmuştur."* (Tirmizî, "Et'ime", 30). Bu hadise göre de az olan yemeğin daha fazla paylaşılması için lezzetinden feragat edilmesi gerektiğini ve önceliğin paylaşmak ve beslenmek olduğu vurgulanmıştır.

Paylaşmanın yeme içme ile alakalı örneklerinden biri de "Sebil" adıyla Allah yolunda bir çeşme inşa etmektir. Bunun ilk örneği Medîne'nin meşhur gözelerinden olan Rûme kuyusunun satın alınmasıyla gerçekleşmiştir. Resulullah'ın (s.a.v.): *"Bunu (Müzenî) sahibinden satın alıp tasadduk edecek olan Müslümanın sadakası ne makbul sadakadır!"* diyerek öğütlemesi üzerine Hz. Osman'ın (r.a.) bu kuyuyu satın alıp Allah yolunda tasadduk etmiştir. Resulullah (s.a.v.) durumu öğrenince: *"Allah'ım! Osman'a cenneti vacib kıl!"* duasında bulunmuştur. (Canan, 1995).

2.1.4. Yemeğe davet.

İslamiyet, insanları yeme-içme konusunda topluma karşı düşünceli birey olmaya davet etmektedir. Bu bölümde yemek davetinin önemi, davet eden ve edilenin nasıl davranması gerektiği hakkındaki ayet ve hadisler incelenmiştir.

İslamî mutfak anlayışına göre insanları yemeğe davet etmek veya yemek davetine icabet etmek öğütlenen davranışlardır. Yemek daveti hakkında Resulullah (s.a.v.) *"Kim davet edildiği halde icabet etmezse, Allah ve Resulüne isyan etmiş olur. Kim de davetsiz olarak bir sofrada oturursa hırsız olarak girer, yağmacı olarak çıkar"* (Ebu Davud, "Et'ime", 1) buyurmaktadır. Öte yandan A'rac'ın, Ebû Hüreyre radiyallahu anh'tan naklen anlattığına göre: Resulullah (s.a.v.) diyordu ki: *"En şerli yemek, sadece zenginlerin çağrılıp fakirlerin çağrılmadığı yemektir. Kim de dâvete icabet etmez, yemeğe gelmezse, Allah ve Resulüne âsi olmuştur"* (Buhârî, "Nikah", 72). Bir diğer rivayette ise Resulullah, *"(Yemeğin kötüsü) gelene verilmeyen, ona gelmeyeceklerin dâvet edildiği yemektir"* buyurmaktadır (Buhârî, "Nikah", 72).

Allah Teâlâ, İnsan Suresi'nde iyi kullarının bazı özelliklerini sıralarken onların yemek adabı hakkında da örnekler vermiştir: *"Onlar, kendileri sevip istedikleri halde yoksula, yetime ve esire de yemek"*

verirler. (Ve şöyle derler:) “Biz sizi Allah rızâsı için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz” (İnsan, 76/8-9). Bu kulların kendilerine verilen nimetler arasında gözden çıkardıklarının aksine, sevdikleri ve yararlanabilecekleri nimetleri muhtaçlara verdikleri söylenmiştir. Yemek yedirmenin ve insanları doyurmanın, iyi kul olmak için önemli olduğu vurgulanmıştır. Ayetin devamında ise iyi kulların, bu davranışları gösteriş veya menfaat hatta bir teşekkür karşılığında değil, sadece Allah’ın rızasını kazanmak için yaptıkları söylenmiştir (Toptaş, 1994; Karaman vd., 2006).

Ayrıca İbn Ömer’in (r.a.) anlattığı rivayette de: Resulullah (s.a.v.), “*Selami yaygınlaştırın, yemek yedin, Allah Teâlâ’nın size emrettiği şekilde kardeşler olun!*” (İbn Mâce, “Et’ime”, 1) diyerek yemek yedirmenin yani yemeğe davet etmenin önemini vurguladığı görülmektedir. Davet edilenin ise Esmâ Bintu Yezîd’in (r.a.) anlattığı: “Resulullah'a (s.a.v.) bir yemek getirilmişti. Bize de teklif edildi. ‘İştihamız yok’ dedik. Aleyhissalâtu vesselâm: ‘*Açlıkla, yalamı birleştirmeyiniz*’ buyurdular” (İbn Mâce, “Et’ime”, 23) rivayette aktarıldığı gibi yalan söyleyerek reddedilmemesi gerektiği belirtilmektedir.

Ebu Hureyre’den (r.a.) rivayetle Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Birinize, hizmetçisi, (hazırlamak için) zahmetini ve hararetini çektiği bir yemek getirdiği vakit, onu da çağırın ve kendisiyle beraber o da yesin. Eğer bunu yapmazsa, hiç olmazsa bir lokma alıp eline koysun.*” (İbn Mâce, “Et’ime”, 19). Bu hadiste de Resulullah (s.a.v.) bir yemek hazırlığı yaptırıldığı zaman, yemeğe hazırlığı yapan kişinin de davet edilmesini, davet edilmeyecekse bile hazırlanan yemekten ikram edilmesi gerektiğini söylemiştir. Hz. Enes’in (r.a.) anlattığına göre: “Resulullah (s.a.v.) Abdurrahmân b. Avf’ın (r.a.) elbisesinde bir sarılık (damatlara mahsus bir kokunun sarılığı) görmüş idi. ‘*Hayrola, bu da ne?*’ diye sordu. Abdurrahman: ‘Bir kadımla, bir nevat (4 dirhem altın) ağırlığında mehir ödeyerek, evlendim!’ açıklamasını yaptı. Aleyhissalâtu vesselâm: ‘*Allah (evliliği) sana mübarek etsin, ancak bir koyunla da olsa bir ziyafet ver!*’ buyurdular” (Buhârî, “Nikah”, 7). Bu rivayete göre Resulullah (s.a.v.) kişilere evlendiklerinde de güçlerinin yettiği kadar dahi olsa yemek yedirmelerini tavsiye ettiği görülmektedir.

Ahzâb Suresi 53. Ayetinin ilk bölümünde “*Ey iman edenler! Peygamberin evine size yemek için izin verilmediği vakit asla girmeyin, fakat çağrıldığınızda -erkenden gidip yemeğe hazırlanmasını beklemeksizin- girin, yemeğinizi yiyince hemen dağılın, söze dalıp oturmayın; bu davranışınız peygamberi rahatsız ediyor, size söylemeye çekiniyor, oysa Allah hak olanı açıklamaktan çekinmez. ...*” (Ahzâb, 33/53) buyurulmuştur. Bu ayetin ilk bölümünde Hz. Peygamber’in (s.a.v.) evine davet edilmeden yemek maksadı ile girmek yasaklanmıştır. Yemeğe davet edilenlerin erkenden gidip yemeğin hazırlanmasını evin içinde bekleyerek ev halkına rahatsızlık vermemeleri istenmiştir. Yemekten sonra davetlilerin kendi aralarında sohbe dalıp evde gereğinden fazla kalmaları yasaklanmıştır. Ayrıca Hz. Muhammed (s.a.v.) bu davranıştan dolayı rahatsızlık duysa bile buna katlanarak misafirlerini incitmekten sakınması nezaket ve zarafetine dikkat çekilmiştir (Karaman vd., 2006).

İslamiyet’te yemeğe davet etmek ve edilmek büyük hassasiyet taşımaktadır. Bu hassasiyetin önemi Ebu Mes’ud el-Ensari’nin (r.a.) aktardığı şu rivayette görülmektedir;

Ensar’dan Ebû Şuayb adında bir zatın et satışı yapan bir kölesi vardı. (Bir gün) Resulullah’ı (s.a.v.) gördü ve yüzünden acıkmış olduğunu anladı. Kölesine: “Bize beş kişilik yemek hazırla! Ben Resulullah’ı (s.a.v.) da beşin beşincisi olarak davet etmek istiyorum!” dedi. Gerçekten de Resulullah’ı (s.a.v.) beşin beşincisi olarak davet etti. Onları bir kişi daha takip etti. Kapıya geldiklerinde Resulullah (s.a.v.) (ev sahibine): “*Bize bu da uydu, istersen ona da izin ver, istersen dönsün!*” buyurdular. Adam: “*Ey Allah’ın Resûlü, ona da izin veriyorum!*” dedi. (Buhârî, “Mezâlim ve’l-gasb”, 15). Bu rivayetteki Resulullah’ın (s.a.v.) örnek davranışına göre bir kişi yemeğe davet edildiği zaman ev sahibini zor duruma düşürmemesi ve mahcup etmemesi adına yanında başka kişileri götürmeden izin istemesi gerektiği görülmüştür.

Hız. Câbir'den (r.a.) nakledilen diğere bir rivayette ise şöyle denmektedir: Ebû'l-Heysen bir yemek hazırladı, Resulullah (s.a.v.) ve Ashabımı (r.a.) dâvet etti. Hız. Peygamber (s.a.v.) yemekten kalkınca: “*Kardeşinizi mükâfatlandırın!*” buyurdu. Ashâb: “Mükâfatı da ne?” diye sordular. Efendimiz (s.a.v.): “*Kişinin evine girilip yemeği yendi, içeceği içildi mi ev sâhibi için dua edilir. İşte bu onun mükâfatıdır*” cevabını verdi. (Ebu Davud , “Et’ime”, 55). Bu rivayette yemeğe davet edilen kişilerin davet sahibine dua edip iyi temennilerde bulunulması gerektiği görülmüştür.

Hız. Âişe'nin (r.a.) anlattığına göre: “Resulullah (s.a.v.) sofrta kaldırılıncaya kadar yemeğin başından kalkılmasını yasakladı.” (İbn Mâce, “Et’ime”, 21). Öte yandan İbnu Ömer'in (r.a.) anlattığına göre Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: “*Sofra kuruldu mu, hiç kimse sofrta toplanıncaya kadar yemekten kalkmasın. Doysa bile, herkes bırakmadan, yemekten elini çekmesin, yemeye devam etsin. Zira kişi (erken çekilirse) arkadaşını mahcup eder, o da bırakır. Hâlbuki arkadaşının daha yemeye ihtiyacı vardır*” (İbn Mâce, “Et’ime”, 21). Bu rivayetlerde de davet sahibinin yemeğe davet edilenleri sofrta yalnız bırakmalarını gerektiği görülmektedir.

2.1.5. Sofra adabı.

Hız. Muhammed (s.a.v.)'in diğere konularda olduğu gibi sofrta adabının da nasıl olması gerektiği hakkında Müslümanlara öğütler ve tavsiyeler verdiği görülmüştür. Selman'ın (r.a.) anlattığına göre: “Tevrat'ta okudum: ‘Yemeğin bereketi, yemekten sonra (el ve ağzı) yıkamadadır’ diyordu. Bunu Resulullah'a (s.a.v.) söyledim O da: ‘Yemeğin bereketi yemekten önce ve sonraki yıkamalardadır’ buyurdular.” (Tirmizi, “Et’ime”, 39).

Hız. Âişe'nin (r.a.) aktardığına göre: “Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: ‘Sizden kim bir şey yerse “Bismillah (Allah'ın adıyla)’ desin. Bidayette söylemeyi unutmuşsa, sonunda şöyle söylesin: ‘Bismillahi fi evvelihî ve âhîrihî (başında da sonunda da Bismillah)’.” (Tirmizi, “Et’ime”, 47).

Huzeyfe'nin (r.a.) aktardığına göre: Biz Resulullah'ın (s.a.v.) yanında yemeğe oturunca, Resulullah (s.a.v.) yemeye başlamadıkça, kesinlikle elimizi yemeğe vurmazdık. Bir seferinde yine Onunla yemeğe oturmuştuk. Derken bir cariye (küçük kız çocuğu) geldi, sanki arkasından bir iteni var gibi hemen elini yemeğe soktu. Resulullah (s.a.v.) elinden tuttu. Arkadan bir bedevî geldi, sanki onun da arkasından iten biri vardı, alelacele o da elini yemeğe soktu. Aleyhissalâtu vesselâm onun da elinden tuttu. Ve şunu söyledi: “*Şeytan, üzerine Allah'ın ismi zikredilmeyen yemeği kendine helal addeder. Nitekim, sayesinde yemeğimizi kendine helal kılmak için bu cariye getirdi. Ben de elinden tuttum. Bunun üzerine şu bedevîyi getirip onunla yemeği kendine helal kılmak istedi, ben onun da elinden tuttum. Neğsim elinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun şeytanın eli o ikisinin eliyle birlikte avucumdadır.*” Resulullah (s.a.v.), bunları söyledikten sonra besmele çekip yemeye başladı. (Müslim, Eşribe, 102; Ebu Davud, Et’ime, 16).

İslami mutfak anlayışına göre sağ elle yemek yemek ve bir şey ikram ederken sağdan başlamak önemli bir yere sahiptir. Bu konu hakkında birçok hadis olduğu görülmektedir. Bunlardan birkaçı şöyledir:

İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Sizden kimse sakın sol eliyle yiyip içmesin. Çünkü şeytan soluyla yer içer*” (Müslim, “Eşribe”, 103).

Ömer İbn Ebî Seleme (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Resulullah'ın (s.a.v.) terbiyesinde bir çocuktum. Yemekte elim, tabağın her tarafında dolaşıyordu. Resulullah (s.a.v.) bana ikazda bulunda: ‘*Evlât! Allah'ın ismini an, sağınla ye, önünden ye!*’ Bundan sonra hep böyle yedim.” (Buhârî, “Et’ime”, 2).

Yine bu konuda Enes (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Resulullah'a (s.a.v.) bir bardak süt getirilmişti. İçerisine su katıldı. Önce kendisi içti. Solunda Ebû Bekir (r.a.) vardı, sağında da bir bedevî. Sütten artan kısmı bedeviye verdi ve: ‘*Öncelik hakkı sağındır, sonra da onun sağı (ndan devam etsin)!*’ buyurdu” (Buhârî, “Hibe”, 4).

Öte yandan Sehl İbnu Sa'd (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Resulullah’a (s.a.v.) bir içecek getirilmişti. Ondand, önce kendisi içti. Sağında bir oğlan, solunda da yaşlılar vardı. Oğlana: *‘Bardağı şu yaşlılara vermem için bana izin verir misin?’* dedi. Oğlan da: *‘Ey Allah’ın Resulü, Allah’a yemin olsun bana sizden gelecek nasibime başkasını asla tercih edemem!’* diye cevap verdi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) bardağı onun eline koydu.” (Buhârî, “Eşribe”, 19). Bu öğütlenen davranış özellikleri Müslümanların diğer dinlere mensup insanlardan kolaylıkla ayırt edilmesini de sağlamaktadır.

Müslümanın yeme davranışlarıyla kendine has özellikler taşıması gerektiği aktarılan hadislerde görülmektedir. Örneğin Âişe’nin (r.a.) anlattığına göre: Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: *“Eti bıçakla kesmeyin. Çünkü bu, yabancıların işidir. Siz dişlerinizle kemirerek yiyin. Çünkü bu, sıhhat ve âfiyet için daha iyidir”* (Ebu Dâvûd, “Et’ime”, 21). Burada bahsedilen yabacıların eti yerken bıçak kullanmaları ve kibirlerinden dolayı eti bıçakla kesmeleri nedeniyle Resulullah (s.a.v.) et yerken bile gayrimüslimlere benzememek istemektedir. Ayrıca bu yeme şeklinin iyi pişmiş et hakkında olduğu söylenmektedir. Bununla birlikte Resulullah (s.a.v.) çiğ eti bıçakla kesmiş ve gerekli durumlarda etin bıçakla kesilebileceğini, bu durumun caiz olduğunu göstermiştir (Canan, 1995). Bu durumdan hareketle etin, kibir ve gayrimüslimlere benzeme niyeti olmaması koşuluyla bıçakla kesilebileceği anlaşılmaktadır.

Aktarılan pek çok hadiste Müslümanların sofrada adabının nasıl olması gerektiği hakkında örnekler görülmektedir. Bunlardan bazıları şu şekildedir: İbn Ömer’in (r.a.) aktardığına göre “Resulullah (s.a.v.) kişinin arkadaşlarından izin almadan iki hurmayı birlikte yemesini yasaklamıştır.” (Buhârî, “Et’imr”, 44). Yine Ebu Cuhayfe’den (r.a.) rivayetle Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *“Ben dayanarak yemem.”* (Buhârî, “Et’ime”, 13). Ayrıca Hz. Câbir’in (r.a.) rivayet ettiğine göre Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: *“Akşam yemeğini bırakmayın, bir avuç hurma ile de olsa akşamı yiyin. Çünkü akşamın terki insana (erken) ihtiyarlık getirir.”* (İbn Mâce, “Et’ime”, 54).

2.1.6. Resulullah (a.s.m.)’in sofrası.

Bu başlık altında Resulullah’ın (s.a.v.) sofrasında nelerin bulunduğunu, nasıl beslendiğini, neleri sevdiğini ve neleri yemeyi tavsiye ettiği hakkında bulunan hadislerden bahsedilecektir.

İslami mutfak anlayışı çerçevesinde incelenen hadislerden yola çıkarak Resulullah’ın (s.a.v.) sahip olduğu yiyeceklerin her birini birer nimet olarak gördüğü ve helal olan bütün yiyeceklere kıymet verdiği anlaşılmaktadır. Resulullah (s.a.v.) yiyeceklere kıymet verilmesi konusunda örnek davranışlar sergilemiş ve çevresindekilere de bu şekilde davranmalarını öğütlemiştir. Câbir’in (r.a.) anlattığına göre “Resulullah (s.a.v.) ailesine katık sormuştu. ‘Yanımızda sirkeden başka bir şey yok!’ dediler. Aleyhissalâtu vesselâm onu istedi ve gelince yemeye başladı. Hem yiyor hem de: *‘Sirke ne iyi katık! Sirke ne iyi katık! Sirke ne iyi katık!’* diyordu.” (Müslim, “Eşribe”, 166). Yusuf b. Adillah b. Selâm’ın (r.a.) anlattığına göre: “Resulullah (s.a.v.), bir miktar arpa (ekmeği) aldı. Üzerine bir hurma koydu ve: *‘Bu şuna katıktır!’* buyurdu.” (Ebu Dâvûd, Et’ime”, 42).

Resulullah’ın (s.a.v.) bedeni rahatsız etmeyecek şekilde beslenmeye ve vücuda rahatlık veren yiyecekleri tercih etmeye özen gösterdiği görülmektedir. Hz. Ömer ve Ebû Üseyd (r.a.) anlattığına göre: Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: *“Zeytinyağını yiyin ve onunla yağlanın. Zira, o mübarek bir ağaçtandır.”* (Tirmizî, “Et’ime”, 43). Talha’nın (r.a.) anlattığına göre: “Resulullah’ın (s.a.v.) yanına girmiştim. Elinde ayva vardı. Bana: *‘Ey Talha! Şunu al, (ye)! Çünkü bu, kalbe rahatlık verir’* buyurdular.” (İbn Mâce, Et’ime”, 61). Hz. Âişe’nin (r.a.) anlattığına göre: “Resulullah (s.a.v.) kavunu taze hurma ile yer ve: *‘Bunun hararetini şunun serinliğiyle, şunun serinliğini de bunun hararetiyle kırıyoruz!’* buyurdu.” (Tirmizî, Et’ime”, 36). Abdullah b. Cafer (r.a.) şöyle demektedir: “Resulullah’ı (s.a.v.) salatalıkla birlikte taze hurma yerken gördüm.” (Buhârî, “Et’ime”, 39). Hz. Ömer’in (r.a.) anlattığına göre: *“Etten sakının. Çünkü onun hamr (içki) gibi tiryâkiliği var. Ayrıca Allah, eti çok yiyen aile halkına buğzeder.”* (Muvatta, Sıfatu’n-Nebî 36). Bu hadis çok et yememeyi tavsiye etmiştir. Bu

rivayetten yola çıkarak “et yemek mekruhtur” hükmü verilmemiştir. Resulullah’ın (s.a.v.) ve Ashabının et yediği bilinmektedir. Fakat diğer yiyecekleri çok tüketmekte olduğu gibi etin de çok tüketilmesi mahsurlu görülmüştür (Canan, 1995).

Her insan gibi Resulullah’ın (s.a.v.) da bazı yiyecekleri daha fazla sevdiği rivayet edilen hadislerden anlaşılmaktadır. Hz. Enes’in (r.a.) anlattığına göre bir terzi, Resulullah’ı (s.a.v.) onun adına hazırladığı bir yemeğe davet etti. Beraberinde ben de gittim. (Ev sahibi sofraya) arpa ekmeği, içerisinde kabak bulunan bir çorba ve kadid (kurutulmuş et) getirdi. Ben, Resulullah’ın (s.a.v.) tabağın etrafından kabağı araştırdığımı gördüm. O günden beri kabağı sevmeye devam ediyorum (Buhârî, “Et’ime”, 33) demiştir. Büsr es-Sülemî’nin iki oğlu’nun (r.a.) anlattığına göre: “Resulullah (s.a.v.) yanımıza girdi. Biz kendilerine tereyağı ve hurma ikram ettik. Aleyhissalâtu vesselâm yağla hurmayı severdi.” (Ebu Dâvûd, Et’ime”, 42). Hz. Âişe’nin (r.a.) anlattığına göre: “Resulullah (s.a.v.) helva ve balı severdi.” (Tirmizî, “Et’ime”, 29). Hz. Âişe’nin (r.a.) anlattığına göre: “Resulullah (s.a.v.), kendisine süt sunulduğu vakit: ‘(Süt) bir berekettir’ veya ‘(Süt) iki berekettir’ derdi.” (İbn Mâce, “Et’ime”, 34).

İbn Abbâs’ın (r.a.) anlattığına göre Resulullah’ın (s.a.v.) en çok sevdiği yiyecek ekmekten ve hays (hurma, süzme yoğurt ve yağdan yapılan bir yemek)’dan yapılan tirit idi. Ekmeğin elle ufalanmasından sonra üzerine et suyu dökülerek elde edilen yemeğe Araplar tirit demektedirler. Bu kelime dilimize de tirit olarak girmiştir. Resulullah (s.a.v.), tiridi o kadar severmiş ki, bazen bir başka şeye olan sevgisinin büyüklüğünü ifade etmek için tiride atıf yaptığı görülmüştür. (Solak, 2015). Örneğin Hz. Âişe’nin (r.a.) diğer kadınlardan üstünlüğünü şöyle ifade ederken: “Âişe’nin başka kadınlara üstünlüğü tiridin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir” demiştir (Buhârî, “Fedâilü’s-sahâbe”, 33).

Hz. Âişe’nin (r.a.) anlattığına göre: “Biz, Resulullah (s.a.v.) için kuru üzümünden nebiz kurardık, içerisine de hurma atardık.” dediği görülmüştür. Bir diğer rivayette ise şöyle dediği görülmektedir: “Ben bir avuç kuru üzüm, bir avuç da hurma alıyor, bunları bir kaba koyuyor, parmaklarımla ovup sonra da (elde edilen şırayı) Resulullah’a içiriyordum.” (Ebu Dâvûd, “Eşribe”, 10). Nebiz hurma suyu olarak tanımlanmaktadır (Sırma, 2013). Kuru hurma, kuru üzüm, arpa ve darı gibi gıda maddelerinin suda bekletilerek onu tatlandırması ile elde edilen içecektir (İslam Ansiklopedisi, 2020).

2.1.7. Helal ve haram.

Helal ve haram konusu İslami mutfak anlayışının temellerini oluşturmaktadır. Bu konuda pek çok hadis ve ayet bulunmaktadır. Bu bölümde helal ve haram konusu genel bir çerçevede ele alınmıştır.

“Murdar hayvan, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına kesilmiş, boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanarak öldürülmüş hayvanlarla -henüz canı çıkmadan yetişip kestiklerinizin dışında- yırtıcıların yediği hayvanlar, dikili taşlar önünde (sunaklarda) boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla paylaşmanız size haram kılındı. Çünkü bunlar doğru yoldan sapmaktır. Bugün, kâfirler dininiz hakkında ümitlerini yitirmişlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslâmiyet’i beğendim. Kim açlıktan bunalıp çaresiz kalırsa, günah sınırına varmaksızın yiyebilir. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir” (Maide, 5/3). Helal kılınan hayvanlar kendiliğinden öldüğünde, boğularak öldüğünde ya da öldürüldüğünde, başına bir şey vurularak öldürüldüğünde ve elektrik şokuyla öldürüldüğünde eti yenmez. Fakat elektrik şoku hayvan zorluk çıkarmasın diye öldürülmeyecek kadar kullanılır, sonra hayvan kesilirse eti yenir. Kan hiçbir şekilde yenmemektedir. Fakat tedavi amacı ile kan alma veya verme bunun dışındadır. Cahiliye döneminde Mekkeliler’in bağırsağın içine kan doldurup güneşte kurutarak yedikleri bilinmektedir (Toptaş, 1994). Bu konu hakkında Ebû’l-Derdâ’nın (r.a.) aktardığına göre: “Resulullah (s.a.v.) mücesseme’nin yenmesini yasakladı. Mücesseme ok atışlarında hedef olarak kullanılan hayvandır. Keza halîsanın yenmesini de yasakladı. Halîsa, kurdun kaçırdığı, fakat ondan kurtarılan hayvandır” (Tirmizî, “Et’ime”, 1) buyurmuştur. Bu hadiste atış hedefi yapılan hayvanın

etinden mahrum kalma düşüncesi ile insanların hayvanlara eziyet edici bir uygulamadan vazgeçeceği öngörülmüştür (Dilek, 2008, s.208).

“Kendileri için nelerin helâl kılındığını sana soruyorlar. De ki: “İyi ve temiz olanlar size helâl kılınmıştır.” Yırtıcı hayvanlardan olup Allah’ın size öğrettiği ile eğiterek avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yiyin; üzerine Allah’ın adını da anın. Allah’tan korkun, şüphesiz Allah’ın hesabı pek çabuktur” (Maide, 5/4) buyurulmuştur. Bu ayetlerde etleri helâl veya haram olan hayvanlardan ve bu hayvanların İslam’a uygun şekilde nasıl yemeğe hazır hale getirileceğinden bahsedilmiştir. Daha sonra 4.âyetin sonunda bu hususta Allah’ın emir ve yasaklarına saygılı davranılması istenilmekte ve aksi davranışların hesaba çekilecekleri belirtilmiştir (Toptaş, 1994; Karaman vd., 2006). Adıyy b. Hâtım (r.a.) şöyle anlatmaktadır: Ey Allah’ın Resulü! Biz, şu köpeklerle avlanıyoruz. Bunlardan bize helâl olanı hangisidir? diye sormuştum, şu açıklamayı yaptı: “Muallem (terbiye edilmiş) köpeğini besleme çekerek gönderdin mi, senin için tuttuğunu ye. Ancak köpek kendisi yemeye kalkmışsa onu yeme. Zira bu durumda ben, avı köpeğinin kendisi için yakalamış olmasından korkarım. Eğer senin gönderdiğin köpeklere başka bir köpek karışacak olursa (hangisinin yakaladığı belli değilse) yine yeme” (Buhârî, “Büyu” 3). Fakat av konusunda Müslümanlar teşvik edilmemiştir. Resulullah’ın (s.a.v.) “Kim av peşine düşerse gâfil olur” (Ebu Dâvûd, 1Sayd”, 4) hadisine göre zevk, spor, yeri başka giysilerle doldurulabilecek olan lüks kürk imalatı amacı ile yapılacak avlanmalar İslamiyet’e göre meşru görülmemiştir (Akdemir, 2008, s.197). Aliyyü’l-Kârî, avcının avla meşgul olmasının Allah’ı anmaktan alıkoyabileceğine ve bu nedenle zamanla kalbinin katılaşabileceğine dikkat çekmektedir (Canan, 1995).

Bugün size iyi ve temiz nimetler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir; sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Gayri meşrû ilişkide bulunmak veya gizli dost tutmak şeklinde değil de meşrû bir nikâhla evlenmek şartıyla mümin kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar -mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helâldir. Kim inanmayı reddederse ameli kesinlikle boşa gider. O, âhirette de hüsrana uğrayanlardandır (Maide, 5/4). Bu ayeti kerimeye göre haram olan yiyecekler dışında ehli kitaptan birinin hazırladığı yemeğin hayvanın kesilirken üzerine Allahtan başkasının adının anılmaması koşuluyla yenebileceği anlaşılmaktadır (Toptaş, 1994; Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2020). Bu durum Zührî’nin (r.h.) aktardığı: *“Arap Hristiyanlarının kestiklerini yemekte bir beis yoktur. Ancak, Allah’tan başka birisinin adını andığını iştirsen o zaman kestiğini yeme. İştmemiş isen, (bu durumda vehimlenme), çünkü Allah, onların küfrünü bildiği halde kestiklerini helâl kılmıştır.”* (Rezin) rivayetinde de açıklanmıştır.

7. Sonuç ve Tartışma

H.z. Muhammed (s.a.v.) döneminde sağlıklı beslenme, az yemek yeme, cömertlik, davet yemekleri, misafirperverlik, yeme-içme alışkanlıkları ve bütün bunlara gösterilen uyum ve özen söz konusu döneme ait yemek kültürünün zenginliği hakkında bilgi vermektedir (Demir-Akgün, 2007:78). Bu çalışmada, hadis kaynakları ve Kur'an-ı Kerim doğrultusunda H.z. Muhammed’in (s.a.v.) beslenme şekli, o döneme ait mutfak kültürü, helal ve haram olarak ayrılan yiyecek ve içecekler hakkında elde edilen verilerin sistematik bir şekilde incelenerek İslami mutfak anlayışının oluşturulması amaçlanmıştır. İslami mutfak anlayışı, Allah’ın emir ve yasakları ile Resulullah’ın (s.a.v.) örnek yaşam şeklinin bir araya gelmesi ile oluşmaktadır. Ayrıca çalışmada, Müslümanların gastronomiye bakış açılarının nasıl olması gerektiği ayetler ve hadislerle dayalı olarak elde edilen bulgular ile İslami mutfak anlayışı başlığı altında sunulmuştur.

İslami mutfak anlayışına göre yemek, kıymet verilen ve Allah’ın hikmetlerinin görülmesi gereken bir nimet olarak nitelendirilmektedir. Yemeğe saygının ve mütevazı beslenmenin ön planda olduğu İslami mutfak anlayışında yemek kültürü ve yeme şekilleri bu çerçevede gelişmiştir. Kıtlık ve yokluğun çok

olduğu bir bölgede gelişen bu anlayış yeme içme konusunda ihtiyatlı davranmayı, savurganlık yapmamayı öğütlemektedir. Elde edilen bilgilere dayalı olarak az yemekle yetinmek, çok yemekten sakınmak ve paylaşarak insani duyguların da beslenmesini sağlamanın esas alındığı görülmektedir. Cihan (1982) ve Batu (2015) da çalışmalarında benzer ifadeler kullanarak özellikle az yemenin öneminden bahsetmişlerdir.

İslami mutfak anlayışı sadece bireylerin beslenme davranışlarını şekillendirmemiş aynı zamanda toplumsal beslenme kurallarını da belirlemiştir. Pişgin'in (2014) de belirttiği gibi bu anlayış bireyleri birlikte yemek yemeye ve yemeğin ikram edilmesine teşvik etmiştir. Belirlenen ahlak kuralları kapsamında bireylerin düşünceli bir şekilde bu aktiviteyi gerçekleştirmeleri öğütlenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda İslami mutfak anlayışını belirten özellikler aşağıda sıralandığı gibidir;

- Yemeğe besmele çekilmeden başlanmamalıdır. Eğer ki unutulmuşsa, yemek esnasında akla gelindiğinde muhakkak besmele çekilmelidir.
- Yemekler kesinlikle dökülmemelidir. Önceki günden kalması durumunda yeni yapılan yemekle birlikte tüketilmelidir.
- Yiyecek malzemesi varken zevk, spor gibi amaçlarla hayvanlar avlanmamalı ve etleri tüketilmemelidir.
- Et çok fazla tüketilmemelidir.
- Yemek yerken herhangi bir yere yaslanarak/dayanarak yenmemelidir.
- Akşam yemeğine özellikle önem verilmelidir.
- Yemek kesinlikle sağ el ile yenilmelidir. Yemek esnasında bir yiyecek paylaşılırken yine sağ tarafta bulunan kişiye verilmelidir ve o kişi de kendi sağındakine vererek devam etmelidir. Eğer ki sol tarafta bulunan kişiye sağa göre yaşlıyla, sağ tarafta bulunan kişinin müsaadesi alınarak yaşça büyük olana verilmelidir.
- Yemekten önce ve sonra eller ve ağız yıkanmalıdır.
- Bir yemek hazırlığı yaptırıldığı zaman, yemeğe hazırlığı yapan kişinin de davet edilmeli, davet edilmeyecekse bile hazırlanan yemekten ikram edilmelidir.
- Düğün, nişan gibi özel günlerde yemek verilmelidir.
- Yemek masasına/sofraya çağrılmadan, davet edilmeden oturulmamalıdır.
- İnsan canının istediği her şeyi tüketmemelidir. Yani sofraya getirilen yiyeceklerde aşırıya kaçılmamalı, israftan uzak durmalıdır.
- Yiyeceği paylaşmak çok önemlidir. Dolayısıyla kişiler yemeklerini paylaşmaya özen göstermelidir.
- Yemek yerken her zaman karın tam doyurulmadan kalkılmalıdır.
- Yemek, sadece fizyolojik bir ihtiyacı karşılayan araç olarak görülmemeli, Allah'ın verdiği bir nimet olarak bilinerek Allah'a şükredilmelidir.
- Her zaman bütün yemekler tüketilmeli, yemek seçme davranışında bulunulmamalıdır. Yani yemek her zaman değere layık görülmelidir.

İslami mutfak anlayışı kapsamında Hz. Muhammed davetler konusunda, yemeğe davetin önemi, davet edenin ve davet edilenin nasıl davranması gerektiği hususunda birtakım tavsiyeler getirmişlerdir. Söz konusu tavsiyeler aşağıda sıralandığı gibidir;

- Sofraya oturulduğunda erkenden sofradan kalkılmamalı, sofradakilerin yemeklerini bitirmeleri beklenmelidir. Özellikle de davet sahibi sofradan erken kalkarak davetlileri sofrada yalnız bırakmamalıdır.
- Bir yemek davetine gidildiğinde davet eden kişiye dua edilmelidir. Ayrıca davet eden kişinin izni alınmadan kesinlikle başka bir misafir götürülmemelidir.

- Yemeğe davet edildiğinde yemek saatinden çok erken gidilmemeli ve yemekten sonra çok geç kalkılmamalıdır.
- Yemek davetlerine önem verilmeli, yemeğe misafir çağrılmalıdır. Yemeğe davet edildiği takdirde de geçerli bir mazeret yok ise bu davet geri çevrilmemelidir.

Yukarıda sıralanan İslami mutfak özelliklerinin dışında araştırmada elde edilen verilerin ışığında Hz. Muhammed'in çok severek tükettiği yiyecekler belirlenmiştir. Söz konusu yiyeceklere ilişkin bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Meyveler	Yemekler	Diğer Gıda Maddeleri
Kuru üzüm	Helva	Süt
Kavun	Tirit yemeği	Zeytinyağı
Hurma	Hays	Bal
Salatalık		Tereyağı
Kabak		Sirke
		Tuz

Tablo 1. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Çok Severek Tükettiği Yiyecekler

Yapılan araştırmalar neticesinde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) et yemekleri ve özellikle de tirit yemeğini çok sevdiği belirlenmiştir. Ayrıca hurmayı yağ ile yemeyi de çok sevdiği tespit edilmiştir.

İslami mutfak anlayışında Resulullah'ın (s.a.v.) İslam dini çerçevesinde oluşturduğu sofrada adabı kuralları ile Müslümanların yemek yeme konusunda nasıl davranması gerektiğini öğütlemiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) davranışlarıyla topluma örnek olarak, tavsiyeler vererek, beslenme şekli ile bu öğütleri ifade ettiği görülmektedir. Bu anlayışa göre Müslümanların yemesine izin verilen ve yemesi yasaklanan yiyecekler helal ve haram yiyecekler kapsamında gelişmiştir. Bu çalışmadaki her bir alt başlık kendi içerisinde incelenerek yeni araştırmalar yapılabilir. Ayrıca Hz. Muhammed'in çok severek tükettiği yiyecekler özellikle helal turizm ve helal gıda kapsamında bulunan işletmelerde tüketicilerin bilgilerine sunulurken, söz konusu yiyeceklerin bir kısmı özellikli restoran menüleri kapsamında yer alabilir.

Kaynakça

- Ak, K. (2007). *Osmanlı'dan Günümüze Türk Yemek Kültüründe Seramik Yemek Kapları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Akdemir, H. (2008). Kur'an Açısından Ekolojik Denge ve Avlanma. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(20), 193-200.
- Arpacı, Ö. ve Batman, O. (2015) Helal Konseptli Otel İşletmelerinin Yüksek ve Düşük Sezonda Algılanan Hizmet Kalitesinin Müşteri Sadakati ve Müşteri Değeri Üzerine Etkisi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi (SOİD)*, 12(3), 73-86.
- Baş, N. (2019). *Mutfağımızdaki Tehlike*. İstanbul: Erkam Yayın ve Sa. Tic. A.Ş.
- Batu, A. (2012). Türkiye'de Helal (Mahzursuz) Gıda ve Helal Belgelendirme Sistemi. *Electronic Journal of Food Technologies*, 7(1), 51-61.
- Boran, M. (2016). İslâm Fıkında Yeme İçme Ölçüleri. *Journal of International Social Research*, 9(43) 2376-2382.
- Bursalı, M. N. (2006). *Adab-ı Muaşeret*. İstanbul: Çelik Yayınevi.
- Canan, İ. (1995). *Kütüb-i sitte tercüme ve şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Cihan, S. (1982). Hz. Peygamberin Sünnetinde Yeme ve İçme Adabı. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0(5), 33-43.
- Çoban, M. (2007). *Kur'an ve sünnet rehberliğinde şeytanla mücadele edecek insanın eğitimi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Demir-Akgün, S. (2007). *Hız. Peygamber Döneminde Yemek Kültürü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Demircioğlu, A. (2014). İslam Felsefesinde Açlığa Övgü: Erzurumlu İbrahim Hakkı Örneği. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (BUSBED)*, 4(8), 73-88.
- Dilek, M. (2008). Hadislerde Hayvan Bedenlerine Eziyete Engel Olma Örnekleri. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(20), 201-210.
- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. (2020, 22 Haziran). Erişim adresi: <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/991/ehli-kitabin-yemeklerini-ve-kestigi-hayvanlarin-etini-yemek-caiz-midir>
- Dinçer, F. İ., & Bayram, G. E. (2017). İslami Bakış Açısıyla Helal Turizm. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 26-42.
- Esin, O. (2017). Anlam Değişimleri ve Kullanım Alanları Yönünden Türk Kültüründe Tuz. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 6(31), 1001-1018.
- Gül, M. N. (2019) *O'nun İzinde*. İstanbul: Mevsimler Kitap Yayıncılık.
- Gürhan, N. (2017). Yemek ve Din: Yemeğin Dini Simgesel Anlamları Üzerine Bir İnceleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1204-1223.
- Itr, N. (2015). *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, trc. Komisyon (Ahmed Efe, Fatih Muhammed Albayrak, Ahmed Hamdi Yıldırım, Nureddin Yıldız), I-IV, İstanbul: Tahlil Yay.
- İslam Ansiklopedisi. (2020, 18 Haziran). Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/arama/?q=nebiz&p>
- Karaman, H., Çağrıçı, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S. (2006). *Kur'an Yolu*. Türkçe Meal ve Tefsir I. Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Kaya, M. (2016). *Üsve-i Hasene I*. İstanbul: Erkam Yayınları.
- Kozak, M. (2014). *Bilimsel araştırma: tasarım, yazım ve yayım teknikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Meral, M. (2011). *Hız. Peygamber'in hatalar karşısındaki tavrı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Oflaz, M. (2015). *Turistik Ürün Çeşidi Olarak Helal Turizm Konsepti Uygulayan Konaklama Tesislerinde Müşteri Algıları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Paksu, M. (2018). *Sünnete Göre Günlük Hayat*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Pişgin, Y. (2014). Kur'an ve Sünnete Göre Beslenme ve Şahsiyet Yapısına Etkisi. *Eskiyeni*, (28), 137-160.
- Sarı, İ. (2016). *Kur'an'da Besinler: Hastalıklardan Korunmasında ve Tedavisinde Ayetlerde Övülen ve Tavsiye Edilen Gıdalar*. Antalya: Nokta e-kitap.
- Sırma, İ. S. (2013). Mela Abdurrezzak Bin Mela Musa El-Hashiri'nin İmâm Şafi'i ve İmâm Ebû Hanife Arasındaki İctihâd Farklılıkları Gösteren Bir Risalesi. *İslamî İlimler Dergisi*, 8(2), 121-144.
- Solak, Ü. M. (2015). *Resulullah'ın Sofrası: Peygamberimizin (asm) 1400 Yıl Önce Yediği Yemeklerin Tarifleri*. İstanbul: Nesil Basım Yayın Gıda Ticaret ve Sanayi A.Ş.
- Şentürk, N. (2015). Hadislere Göre Şeytan. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(5), 139-165.
- Talas, M. (2005). Tarihi süreçte Türk beslenme kültürü ve Mehmet Eröz'e göre Türk yemekleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (18), 273-283.
- Taşdemir, İ. (2018). Şeyh Gâlib'in Şiirlerinde " Arı" Sembolü. *Electronic Turkish Studies*, 13(20) 701-720.
- Toptaş, M. (1994). *Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri*. İstanbul: Cantaş Yayınları.
- Yıldırım, A. Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (7. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, S. (2013). *Peygamberimizin Hayatından Seçilmiş Asr-ı Saadet Öyküleri/3*. İstanbul: Zafer Yayınları.

Yıldız, Ö. (2018). *Yiyecek, Kültür ve Turizm İlişkisi. A. Akbaba ve N. Çetinkaya içinde Gastronomi ve Yiyecek Tarihi* (s. 73-88) Ankara: Detay Yayıncılık.

Makale Bilgileri / Article Info

Gönderim / Received: 29.05.2020

Kabul / Accepted: 26.06.2020

Şimşek, A. <https://orcid.org/0000-0002-3317-2330>

Güleç, E. <https://orcid.org/0000-0002-6684-6522>

*** Sorumlu Yazar / Corresponding author:**

Aykut ŞİMŞEK

Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları

Bölümü, Kastamonu, Türkiye

asimsek@kastamonu.edu.tr

Atıf için / To cite this article:

Şimşek, A. ve Güleç, E. (2020). Ayetler ve Hadisler Doğrultusunda İslamî Mutfak Anlayışı. *Journal of Halal Life Style*, 2(1), 56-69.